

Nástup Lucemburků na český trůn, vláda Karla IV.

Po vymření domácí dynastie Přemyslovců po meči nejdříve část pánů a měšťanů zvolila králem Rudolfa Habsburského. Své nároky na korunu upevnil sňatkem s královnou vdovou, Eliškou Rejčkou. Jindřich Korutanský, manžel dcera Václava II. Anny, který si na český trůn také činil nárok, uprchl ze země. Habsburský pokus o vládu v Čechách ovšem neměl dlouhé trvání. Rudolf zemřel už v roce 1307. Jeho skon přivedl zpět do Prahy Jindřicha Korutanského. V srpnu 1307 se dočkal provolání králem, ovšem obecného uznání nikdy nedosáhl. Opozice, v čele se zbraslavským opatem Konrádem, začala o novém panovníkovi jednat s římským králem, Jindřichem VII., z dynastie Lucemburků. Ten původně navrhoval provdat Elišku Přemyslovnu za svého bratra Valrama, nakonec ale volba padla na Jindřichova syna Jana.

Svatba Jana a Elišky se konala 1. září 1310 ve Špýru. Odtud Jan se svou novou chotí vyrazil na cestu do Čech a Jindřich na svou římskou jízdu za císařským titulem. Své postavení si ovšem musel vybojovat. Jindřich Korutanský nakonec 9. prosince z Prahy uprchl a 4. února 1311 se konala Janova a Eliščina korunovace.

V okamžiku svého povolání na trůn se Jan zavázal vydat inaugurační diplomy – potvrzení, a částečně i rozšíření, práv české šlechty. Na jejich základě šlechta nesměla být nucena k tažení mimo hranice českých zemí, omezovaly zemské berně, do úřadů neměly být jmenováni cizinci. Ne všechna tato ustanovení se ovšem dodržovala.

Historiografie na Jana dlouho pohlížela prizmatem Zbraslavské kroniky, vyčítající mu dobrodružnou povahu. Autor kroniky nepokrytě stranil Elišce Přemyslovně, mezi níž a manželem brzy došlo k hlubokým rozporům. Na Jana se tak pohlíželo jako na „krále cizince“. Jan opravdu zbožňoval turnaje, různé slavnosti a západní Evropě dával přednost před českým prostředím. Přesto se v druhé polovině dvacátého století pomalu dočkal přehodnocení své osobnosti a Jiří Spěváček jeho monografii nazval „Král diplomat“. Své diplomatické umění prokázal na poli sňatkové politiky, s její pomocí Lucemburky propojil s mnoha knížecími a královskými rody.

Za Jana se rozrostl i územní rozsah českých zemí, připojil k nim zpět Chebsko, také Budyšínsko a Zhořelecko. Pomocí lenních smluv začal k českému panovníkovi připoutávat slezská knížata a vzdáním se nároku na polskou korunu, zděděném po Václavovi II., dosáhl uznání slezských nároků polským králem Kazimírem Velikým. Janova diplomatická obratnost připravila cestu na římský trůn jeho synovi, Karlovi. Za jeho vlády se také konečně povedlo dosáhnout povýšení pražského biskupství na arcibiskupství v roce 1344.

Po Janově smrti v bitvě u Kresčaku v roce 1346 nastoupil Karel, kterého otec jako svého následníka představil na sněmu v Praze už v roce 1341. Období Karlovy vlády naplnila horečnatá činnost, kromě jeho politických počínů nastal i prostor pro rozvoj architektury a ostatních uměleckých odvětví.

Karlovo nazírání na svět jistě ovlivnila výchova na francouzském královském dvoře. Představa o výjimečnosti panovníka vládnoucího z Boží milosti, pomazaného při korunovaci posvátným olejem zde byla silně zakořeněna. Sám dokázal s reprezentací královské moci velmi dobře pracovat. Dokázal se odvolávat na přemyslovské dědictví po matce, na příklad jím objednaná svatováclavská koruna získala záměrně poněkud archaický vzhled. Karel si uvědomoval nutnost zpřítomňování panovnické moci, proto hodně cestoval, nechal stavět hrady a zakládal města. Značný ideologický náboj nesla i výzdoba těchto jeho založení. Rovněž pro francouzském vzoru se snažil najít schopného kronikáře, který by pro něj vytvořil období velkých francouzských kronik. Bohužel, nikdo z těch, kdo se o naplnění tohoto úkolu pokusili, ho nedokázali naplnit.

Pro české země měl mimořádný význam rok 1348. 8. března Karel IV. vystavil zakládací listinu Nového Města Pražského, 7. dubna založil pražskou univerzitu. V ten samý den Karel vydal několik listin zajišťujících integritu českých zemí. Proto se toto datum uvádí

jako den ustavení Koruny království českého. První z listin prohlásila biskupství olomoucké, moravské markrabství a opavské vévodství za léno českých králů a Koruny české. Další do České koruny inkorporovala Slezsko s městem Vratislaví, Budyšínskou a Zhořeleckou marku. Karel v tento den také potvrdil soubor starých privilegií vydaných pro české panovníky v minulosti.

Na právním poli Karel pracoval na zákoníku *Maiestas Carolina*, který ve více než stech člancích upravoval záležitosti zemského i trestního práva, vymezoval postavení panovníka a šlechty. Šlechta odmítla Karlův monumentální počin přijmout. Karel z nastalé situace obratně vybrusil, když prohlásil, že zákoník shořel. Pozdější používání jeho opisů ovšem Karla v tomto případě usvědčuje ze lži. Úspěšněji dopadlo prosazování reformy v říši, kde byla přijata Zlatá bula Karla IV. pevně stanovící světské kurfiřty, vytyčující mincovní řád, definitivně prosazující většinovou volbu nového římského krále, stanovící povinnost minimálně jednou ročně pořádat sněm kurfiřtů spolupodílejících se na vládě, oslabující zákazem městských spolků moc říšských měst.

Vláda Karla IV. vynesla české země na vrchol. Díky jeho diplomatické obratnosti prožívaly období nebývalého rozvoje. Zároveň ale v závěru jeho vlády začaly v Evropě doutnat krizové jevy, které se později negativně podepsaly na vládě Karlova syna, Václava IV.

Doporučená literatura

- BOBKOVÁ, Lenka: Velké dějiny zemí Koruny české IV a. Praha 2003.
- BOBKOVÁ, Lenka – BARTLOVÁ, Marie: Velké dějiny zemí Koruny české IV b. Praha 2003.
- BOBKOVÁ, Lenka – ŠMAHEL, FRANTIŠEK - a kol.: Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy. Praha 2012.
- ČECHURA, Jaroslav: České země v letech 1310-1378. Lucemburkové na českém trůně I. Praha 1999.
- TÝŽ: České země v letech 1378-1437. Lucemburkové na českém trůně II. Praha 2000.
- KAVKA, František: Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355-1378) I, II. Praha 1993.
- KOPIČKOVÁ, Božena: Eliška Přemyslovna. Královna česká. Praha 2008.
- MEZNÍK, Jaroslav: Lucemburská Morava. Praha 1999.
- NODL, Martin: Tři studie o době Karla IV. Praha 2006.
- SEIBT, Ferdinand: Karel IV. Císař v Evropě (1346-1378). Praha 1999.
- SCHMIDT, Ondřej: Jan z Moravy. Praha 2016.
- SPĚVÁČEK, Jiří: Jan Lucemburský a jeho doba. Praha 1994.
- ŠAROCHOVÁ, Gabriela: 1. 9. 1310. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský. Sňatek z rozumu. Praha 2002.
- ŠMAHEL, František: Cesta Karla IV. do Francie. 1377-1378. Praha 2006.
- TÝŽ: Smuteční ceremonie a rituály při pohřbu císaře Karla IV. Český časopis historický, 91, 1993, s. 401-446.

Kontrolní otázky

1. Jakým způsobem se snažil svou vládu v Čechách legitimizovat Rudolf Habsburský?
2. Kdo byl jedním z vůdců opozice proti Jindřichu Korutanskému vyjednávajícím s Jindřichem VII.?
3. Co české šlechtě zaručovaly inaugurační diplomy?
4. Který narativní pramen pojednává o vládě Jana Lucemburského?
5. Jakou formou začal Jan Lucemburský zavazovat slezská knížata?
6. O čem pojednávaly listiny, u nichž uvádíme, že ustanovily Korunu českou?

7. Zlatá bula Karla IV. pevně stanovila světské kurfirty, kdo se jimi stal?
8. Jak se jmenuje Karlův neprosazený zákoník pro země Koruny české?
9. Kde byste hledali tak zvané Nové Čechy, které k zemím Koruny české připojil Karel IV.?
10. Uved'te jména kronikářů tvořících na dvoře Karla IV.

Doplňující texty

1. Úryvek ze Zbraslavské kroniky (první polovina 14. století)

Jak mezi Janem, synem krále Římského, a Eliškou, dcerou krále Českého, zasnoubení bylo slaveno ve Frankfurtě léta Páně 1310.

Dvanáctého dne po vyjití poslů z Prahy vedením Božím oni na cestě šťastně se dostali ku králi Římskému, panu Jindřichovi, ve Frankfurtě. Když pak příchod těchto poslu zvěstován na dvoře císařském, knížeti Římskému a některým jiným zrodil příčinu k radosti. Neboť znal král všecky jejich záležitosti, za které byli přišli. Následujícího pak dne král tyto posly skrze své posly k sobě laskavě povolal a slavné hody v domě bratří Kazatelů připraviti kázal. Po celý tedy tento den byl klid, neboť celý den věnován byl hostinám, nikoli poradám. Následovaly pak jiné dni, o kterých klid byl řídký, ale hojně daly se porady a vespolečné hovory. Měl pak tehdy slavný onen král kol sebe nejdůstojnější otce, arcibiskupy Petra Mohučského, Jana Kolínského, biskupy Štrasburského, Lutyšského, Münsterkého, Špírského, Eichstädtského, pana Jindřicha, opata Fuldského, s některými jinými biskupy, jakož i opaty. Byli také přítomni slavní knížata, hrabata a četní mužové svobodného stavu, mezi nimiž Rudolf, falckrabě Rýnský a vévoda Bavorský, hrabata Bethold z Hennenberka, Ludvik z Ottink nebyli nikterak nižší než ostatní, kteří zároveň byli přítomni. Ty pak skoro všecky knížata a pány král pozval do své rady, vyslechnouti chtěje slova poselstva poslů z Čech. Ziskavše tedy příležitost místa a času, poslové z Čech před tvář královu a zároveň celé rady přišli a požádali opata Zbraslavského, aby předložil jejich záležitost; jenž k naléhavé žádosti svolil a příčinu příchodu poslův a svého takto mluvě vyložil: Ubíhati třeba, vece, ze tmy k světlu, z úzkosti ku pokoji, ze strachu k útočišti pokoje, z horka v besídku; a poněvadž království České zahrnuje jest tmou nesnázi, úzkostí nesvárů, strachem béd mnohých, k světlu slavného jména tvého, jímž osvětlen jest již okršlek zemské, z oné země přišli jsme k tobě, ó pane můj a králi; žádáme pak, aby dobrotu tvé královské laskavosti nohy naše vedeny byly na cestu pokoje. Spása naše jest v ruce tvé, pane, nechť shlédne na nás milosrdenství tvé, abychom bezpečně sloužili králi; máme v Čechách krále, totiž vévodu Korutanského, pod nímž nastala tak veliká neúroda míru a spravedlnosti, že nás naléhavá potřeba dohání, že hyneme a nemůžeme mu sloužiti. Na království zajisté onom naplnilo se vidění vykladače snův Josefa, neboť po létech úrodných následovala příliš neúrodná, a kdyby nám Hospodin nebyl zůstavil semene, byli bychom jako Sodoma a Gomorrha. Zachoval nám sice Hospodin símě královské, míním pannu počestnou, oděnou v drahokamy ctností, k jejíž potěše ať pozornost obrátí, prosíme, vaše laskavost, ježto opuštěna jest jako sirota.

Poněvadž tě kdokoli miluje, dobrý králi, a chvála tvá se ozývá

Po celém světě činíc tvé jméno známé:

Že přeješ spravedlivým, dobrým jsi strážcem spravedlivosti

A ve cti světlo nosíš a činíš mír,

Jsi těшитelem spravedlivých, milovníkem práva,

A protože my víme tolik dobrého, nyní, hle! Přicházíme

K tobě, hledající útěchy a podpory;

Shlédni, králi, jaké války trpíme, naše dívka

Osirelá mladistvá ti bud' poručena, čeká ona
Na tvé rozkazy, co chceš, vyplniti jsouc uchystána.

Pramen: NOVOTNÝ, Václav (ed.): Sbíрка kronik a letopisů českých v překladech II. Kronika Zbraslavská. Praha 1905.

2. Úryvek z velkých francouzských kronik (2. polovina 14. století)

Jak Král ukázal Císaři ostatky ze Sainte-Chapelle ve svém paláci. Příští středu, šestý den ledna a den Sv. tří králů, dal Císař prositi Krále, aby mu toho dne ráčil ukázati svaté ostatky, neboť téhož dne měl touhu je spatřiti a přál si býti odnesen a přítomen mši a obědvati s Králem v Paláci. I vstali, Král i Císař, časně z rána, a Král dal rytíři a panoši svého Domu stře-žiti brány Paláce, přísněji než dříve, neboť minulého dne drábové zbrojní a drábové z Chastelletu tudy propustili příliš mnoho lidí. A vskutku byly brány tak dobře hlídány, že se tam nikdo nedostal mimo rytíře, panoše nebo jiné urozené lidi. Pročež Císař a Král šli klidně, bez velkého návalu do řečené kaple; a poněvadž Císař chtěl na každý způsob vystoupiti nahoru před řečenou skříň, aby spatřil sv. ostatky, a poněvadž schody jsou příkré a těsné, že tudy nemohl býti nesen ve svém křesle, dal se vytáhnouti za ramena a nohy točítým schodištěm, a stejně byl také snesen, což působilo velkou námahu, obtíže a bolesti jeho tělu, které vytrpěl pro velikou touhu spatřiti zblízka řečené svaté ostatky. Když byl nahoře a když Král otevřel svatou skříň, řečený Císař sňal svůj klobouk, sepjal ruce a jako v slzách konal tam dlouze svou modlitbu s velikou pobožností, pak dal se zdvihnouti přiblížiti, aby políbil svaté ostatky. Král ukázal a předložil mu všechny předměty, které jsou v řečené skříni. Když pak všichni princové, kteří s ním byli, je políbili, Král otočil řečenou skříň směrem do kaple a dal ji hlídati biskupům z Beauvais a Paříže, oděným pontifikaliemi, mitrami a berlami. Když pak byl Císař snesen dolů, nechtěl se posaditi v oratoři, kterou dal Král pro něho připraviti, nýbrž chtěl býti v křesle, ve kterém podle zvyku sedává pokladník řečené kaple, aby lépe a déle viděl řečené svaté ostatky, a aby byl lépe proti čelu řečené skříně. Tam upravili mu křeslo a pokryli je pěkně a zdobně zlatým rouchem; Král se usadil ve své oratoři, jež byla u vchodu do sakristie, a protože Císař neměl žádných nebes, dal Král sejmouti také svá. Na počátku mše poslal Král Císaři po arcibiskupu remešském svěcenou vodu a také text Evangelia dříve než sobě, jakkoliv se tomu Císař silně zpěchoval. Ale Král chtěl vskutku tak učiniti, aby mu vzdal poctu, poněvadž on ho přišel navštívit do jeho království, a byl v jeho Paláci. A když došlo k obětování, dal Král připraviti tři páry obětí, zlata, kadidla a myrhy, aby obětoval za sebe a za Císaře tak, jak je zvykem. I dal se Král otázati Císaře, zda bude obětovati a on se omluvil, řka, že nemůže jíti, ani pokleknouti, ani žádnou věc držeti pro dnu, a aby Král ráčil sám obětovati a činiti podle svého zvyku. Obětování Královo bylo takové, jak následuje: tři rytíři, jeho komoři, drželi vysoko tři krásné poháry, zlacené a emailované; v prvním bylo zlato, ve druhém kadidlo, ve třetím myrha. A všichni tři šli za sebou řadě před Králem, jak oběť má býti po sobě prováděna, a Král za nimi; rytíři poklekli, a on (Král) poklekl před arcibiskupem; první oběť, která, byla zlato, mu podal ten, jenž ji držel, a on obětoval, a políbil arcibiskupovi ruku. Druhou, jež jest kadidlo, podal druhý rytíř, který ji držel, prvním, a ten ji podal Králi, který ji obětoval, líbaje ruku arcibiskupovi. Třetí, jež jest myrha, podal třetí rytíř, který ji držel, druhému, druhý prvním a první podal ji Králi, a on, políživ ruku řečenému arcibiskupovi, obětoval po třetí. Tak dokončil svoje obětování zbožně a čestně. A poněvadž bylo pozdě, nebylo při řečené mši žádného kázání; a při rozdávání políbení míru byly připraveny dva kříže míru, které diakon a subdiakon nesli jeden Císaři, druhý Králi, a oba na jednu, eden jako druhý, je políbili. Po skončené mši Král vystoupil ke svaté skříni a dal ji líbati princům a lidem Císařovým, kteří tam ještě vůbec nebyli. Protože věc ta trvala dlouho, uchýlil se Císař do útulku na straně řečené

Sainte-Chapelle, kde sídlí duchovní a jiní strážci, kterýžto útulek Král dal dobře a pěkné pro Císařův odpočinek upravit. Když pak svatá skříň byla uzavřena, odešel Král kaplí do své komnaty. Potom poslal Král k Císaři do řečeného útulku v Sainte-Chapelle svého prvorozeného syna, dauphina z Viennois, pro něhož poslal do jeho paláce Saint-Pol, aby přišel navštívit Císaře, a jeho doprovázeli bratři Královi, vévodové z Berry, z Burgundu, vévoda z Bourbonu, bratr Královnin, vévoda z Baru; a bylo tam také veliké množství jiných pánů a vysoce urozených rytířů. Když pak Císař zvěděl, že dauphin k němu přichází, dal se zdvihnouti ze svého křesla, smekl klobouk, objal ho a políbil, a dauphin se před nim uklonil, aniž poklekl. Nedlouho potom opustil Král svůj pokoj a přišel vyhledat Císaře, aby šli jíti do velikého sálu Paláce; Císaře tam nesli v křesle, Král pak šel po jeho boku a měl jeho syna, Krále římského, po své levé straně. Napřed pak šli rytíři, nesoucí na svých ramenou dauphina a jsouce doprovázeni velmi četně pány a rytíři. Tak postu-poval průvod bez velikého návalu přes Merceries, a velikým sálem Paláce až nahoru k vysokému baldachýnu mramorového stolu, kdež byl pořad a uspořádání takové jak je zde popsáno a jak je vyobrazeno na obraze zde dole provedeném a namalovaném.

Pramen: PAVEL, Jakub (ed.): Cesta císaře Karla IV. do Francie. Praha 1937.